

ანდაზის „ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებსა“ რეცეფცია ზოგიერთ ქართულ ხალხურ ზღაპარში

გოგიაშვილი ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

DOI: <https://doi.org/10.52340/idw.2023.46>

აბსტრაქტი. ზღაპარი, თავისი არსით, მსოფლიოს ხალხთა ფოლკლორის მასშტაბით, უნივერსალურია. მასში კონცენტრირებულია ხალხის სიბრძნე, გამოცდილება, ეგზისტენციალური ცოდნა და ადამიანის სიცოცხლესთან შეთავსებადობის ემპირიული ამბიცია. ზღაპარში თავმოყრილია ქცევის ის მოდელები და ტრადიციები, რომლებიც ხალხის, როგორც უნიკალური სიბრძნის „მფლობელი“ საზოგადოების მონაპოვარია. მეზღაპრე არასოდეს საუბრობს სუბიექტური რაკურსიდან, ის ხალხის „საყვია“, და, შესაბამისად, ობიექტურ შეჭმარტებაზე აქვს პრეტენზია.

ანდაზა „ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებსა“ ბევრ ქართულ ხალხურ ზღაპარშია დეკლარირებული. ზღაპრის პროტაგონისტი, ხშირად, დიდი ფიზიკური ძალის ნაცვლად, გამჭირახობითა და მოხერხებულობით ახდენს ანტაგონისტის გაუვნებელყოფას. ზღაპრის უარყოფითი გმირების უხეშ მაგიურ თუ ფიზიკურ ძალას მთავარი პერსონაჟი, ხშირად, სწორედ „ემსაკობებით“ უპირისპირდება და გამარჯვებულიც რჩება.

ზღაპრებში გაცხადებულია ის ყოფითი სიბრძნე, რასაც უნდა ფლობდეს ადამიანი, რათა გადარჩეს ამ სამყაროში. ფაქტია, რომ რამდენადაც ღია, კეთილი და მართალია პიროვნება, მით უფრო მოწყვლადია ის გარემომცველი სამყაროსათვის. სწორედ ამიტომ, მეზღაპრე ამბობს, რომ მოქნილობა და მოხერხებულობა ადამიანის ერთ-ერთი აუცილებელი თვისებაა. ანდაზის - „ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებსა“ - მთავარი საზრისი კი ზღაპრების გმირების საბაზისო ქცევების ერთ-ერთი უმთავრესი მამოძრავებელი მექანიზმია.

მე შემოდის უამრავი მაგალითი მოვიყვანო ქართული ხალხური ზღაპრებიდან, სადაც მოქნილობა, მოხერხებულობა, სიფხიზლე და მარიფათი დადებით კონტექსტში განიხილება. მეტიც, ეს თვისებები უზრუნველყოფენ ზღაპრის გმირების გამარჯვებას, გადარჩენას, საწადელის მოპოვებას, მაღლიერების გამოხატვას და შურისძიებას.

მოცემული ნაშრომის კვლევის მეთოდია ჰერმენევტიკა და ტექსტის შედარებითი ანალიზი. ნაშრომში ძირითად საკვლევ მასალებად გამოყენებულია შემდეგი ქართული ხალხური ზღაპრები: „ნაცარქექია“, „ხუთკუნჭულა“, „სამმტევანა ჭაბუკი“, „სიკვდილი და ყაჩალი“, „დათვი და მელა“, „ბედის მაძებარი“.

საკვანძო სიტყვები: ზღაპარი, ხალხური, ნაცარქექია, რეცეფცია, ანდაზა

ზღაპარი, თავისი არსით, მსოფლიოს ხალხთა ფოლკლორის მასშტაბით, უნივერსალურია. მასში კონცენტრირებულია ხალხის სიბრძნე, გამოცდილება, ეგზისტენციალური ცოდნა და ადამიანის სიცოცხლესთან შეთავსებადობის ემპირიული ამბიცია. ზღაპარში თავმოყრილია ქცევის ის მოდელები და ტრადიციები, რომლებიც ხალხის,

როგორც უნიკალური სიბრძნის „მფლობელი“ საზოგადოების მონაპოვარია. მეზღაპრე არასოდეს საუბრობს სუბიექტური რაკურსიდან, ის ხალხის „საყვირია“, და, შესაბამისად, ობიექტურ შექმარიტებაზე აქვს პრეტენზია. ზოგადად ის ფაქტი, რომ მთხრობელის სუბიექტურობა მეორეულ ადგილს იკავებს, ფოლკლორის ნებისმიერი ჟანრისთვისაა დამახასიათებელი.

ანდაზა „ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებსა“ ბევრ ქართულ ხალხურ ზღაპარშია დეკლარირებული. ზღაპრის პროტაგონისტი, ხშირად, დიდი ფიზიკური ძალის ნაცვლად, გამჭირახობითა და მოხერხებულობით ახდენს ანტაგონისტის გაუვნებელყოფას. ზღაპრის უარყოფითი გმირების უხეშ მაგიურ თუ ფიზიკურ ძალას მთავარი პერსონაჟი, ხშირად, სწორედ „ემმაკობებით“ უპირისპირდება და გამარჯვებულებს რჩება. საკვირველი არ იქნება, თუ მაგალითების მოხმობისას, თავდაპირველად ერთ-ერთ „მთავარ“ ქართულ ზღაპარზე - „ნაცარქექიაზე“ შევჩერდები. აკაკი ბაქრაძე წერს: „საქართველო ყოველთვის გოლიათებს ედგა პირისპირ. უთანასწორო ბრძოლაში რა უშველიდა, თუ არა ჭკუა, გამჭირახობა, მოქნილობა და ემმაკობა. ქართველმა ხალხმაც ნაცარქექიას სახით ამგვარი იდეალი შექმნა. მტრის მოსატყუებლად ზარმაცისა და ბაქიას ნილაბი აიფარა. ნაცარქექიას ბაქიაობა და სიზარმაცე მისტიფიკაციაა, ნილაბია ნამდვილი არსის დასამალად“. (კვიციანი, 2016) მწერალი გიორგი კაკაბაძე თავის სტატიაში „სიცრუე და ორპირობა“... განიხილავს მოცემულ პრობლემატიკას და არ ეთანხმება აკაკი ბაქრაძის მოსაზრებას; მისი პირველადი არგუმენტი, ნაცარქექიასა და რუსული ზღაპრების გმირის „ივანუშკა დურაჩოვის“ ერთ ტიპოლოგიურ რკალში მოქცევის მცდარობა; მეორე არგუმენტად კი განიხილავს პოლიკარპე კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერს“, რომლის უხნეო, მატყუარა, ზარმაცი და აღზევებული მთავარი გმირის მეტსახელიც თავდაპირველად ნაცარქექიაა, რაც, გიორგი კაკაბაძის აზრით, იმაზე მიგვანიშნებს, რომ პოლიკარპე კაკაბაძე ზღაპრის ნაცარქექიას ყვარყვარეს ემბრიონად განიხილავს და, შესაბამისად, უარყოფითი კონტექსტით მოსავს. „ნაცარქექიას ორპირობასა და ფარისევლობას განსაკუთრებით ის ფაქტი უადვილებს, რომ ზნეობა მისთვის ზედმეტი ტვირთია. საერთოდ, ასეთი ადამიანების გამარჯვებისა და წარმატების ნამდვილი საიდუმლო უპრინციპობასა და უზნეობაშია, ამიტომ ცხოვრებისეული ფილოსოფიაც შესაბამისი აქვთ“, (კაკაბაძე, 2008) - წერს გიორგი კაკაბაძე. ბატონ გიორგი კაკაბაძეს ვეთანხმები მხოლოდ სტატიის ბოლოს გამოთქმულ მოსაზრებაში, რომ ემმაკობა და უსაქმურობა არ უნდა იქცეს რომანტიზების საგნად. რაც შეეხება ზღაპრის ნაცარქექიას რაობას, სჯობს, თვითონ ზღაპარს დაეუჯერო და მივყვე ტექსტის კვლევას.

ზღაპარი იწყება ნაცარქექიას, როგორც „ზარმაცი და მუქთამჭამელი“ კაცის აღწერით, რომელიც „ცისმარე დღე კერასთან იჯდა, ხელში ჩხირი ეჭირა და ნაცარს ქექავდა“. მეზღაპრე ამბობს, რომ ნაცარქექიას კარგი მეოჯახე ძმები ჰყავდა; თუმცა, მობეზრდათ მათ ნაცარქექიას რჩენა და სახლიდან გააგდეს, თან მიუთითეს, რაც შეიძლება შორს წასულიყო. აქ იწყება ოჯახის წევრების სურვილსა და ბედს მინდობილი ნაცარქექიას მოგზაურობა და თავგადასავლები. უნდა აღვნიშნო, რომ „ბედს მინდობილობა“ არც აქამდე აკლდა ნაცარქექიას - აინუნში არ აგდებდა ძმების მუქარას - გაგადებთო, იჯდა და ისევ მშვიდად ქექავდა ნაცარს. როდესაც გზაზე პირველი დაბრკოლება - უშველებელი მდინარე - შეხვდა, ისევ არხეინად წამოწვა მხარეთმოზე, იმის იმედით, იქნებ, ვინმე გამოჩნდეს და გადამიყვანოსო. მიუხედავად იმისა, რომ ნაცარქექია ზარმაცია, მუქთახორა და უდარდელი, მას აქვს ამის საპირწონე საუკეთესო თვისებები, რომლებიც ქრისტიანული მორალის უმთავრესი კრიტერიუმებია; ესენია დღევანდელი ცხოვრება („ნუ ზრუნავთ ხვალინდელი დღისათვის, რადგან ხვალე თვითონ იზრუნებს თავისას: ყოველ დღეს ეყოფა თავისი საზრუნავი“, - (ახალი აღთქმა

(1993:12), სასოება, უშიშარობა და სიმშვიდე. როდესაც მდინარის მეორე ნაპირას ცხრათავიან დევს ხედავს, არ იბნევა, არ აჩვენებს საკუთარი ძალების სიმცირეს, პირიქით, უძლეველი რაინდით გასძახებს - ნაპირზე გადმომიყვანე, ფეხის დასველება არ მინდაო! აპრიორულად წაგებულ პირველ ბრძოლას ნაცარქექია იგებს ხერხით, რისკით და გამბედაობით. „ნაცარქექია დიდი მკვებარა და ბაქიბუქაც იყო. შორიდან ისეთ ტრაზახს ატეხდა, რომ კაცს გორის მდრეკავი ეგონებოდა“ - ო, აგრძელებს მეზღაპრე. ზღაპარში დევი ბოროტი ძალის იპოსტასია, რომელსაც ნაცარქექია მხოლოდ და მხოლოდ გამჭრიახობით, მოხერხებულობით და გამბედაობით ამარცხებს. ნაცარქექია კეთილიცაა, დევების ავლა-დიდებას თავის ძმებს აძლევს, არც წყენას იხსენებს - მიმტევებელია, თვითონ კი ისევ ნაცრის ქექვას განაგრძობს.

ეს ნაცარიც ჩვეულებრივი ნაცარი რომ არაა და პროფანულისგან შორს მყოფ განზომილებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ, მეორე ქართული ხალხური ზღაპარიც - „ნახევარწიწილა“ - გვარწმუნებს. „ვექექე და ვექექე ნაცარი,/ვიპოვე ფეტვის მარცვალი“, - ამბობს ზღაპრის მთავარი გმირი - ნახევარწიწილა; ამ ერთი მარცვლიდან საუცხოო ყანა ამოიზრდება, სწორედ ამის გამო მიმაჩნია, რომ ეს მარცვალიც ჯადოსნურია და ის ნაცარიც - საკრალური. როგორც პროფესორი ზურაბ კვიციანი ამბობს: „ასე ზის კაცი კერიაში - სახლისა და სამყაროს შუაგულში და იხხრიკება... ის ხილულში უხილავს ეძებს“. (კვიციანი, 2016) ნაცარქექია ზარმაცი მხოლოდ გარეშე თვალისთვისაა, სინამდვილეში, ის მჭვრეტელია. ყოველი კერია იგივე სამყაროს ცენტრია, სადაც ცა, მიწა და ჯოჯოხეთი ერთმანეთთან იკვეთება. ნაცარი მინავლული და გარეშე თვალისთვის უხილავი ტრანსცენდენტული სივრცეა; შესაბამისად, როგორც ჩვენი დიდი მგოსანი - აკაკი წერდა, თუ ამ ნაცარში ნაპოვნი ნაკვერცხლით ანთებ და ააგუგუნებ კერას, „ბნელი ვერ მოერევა ნათელს“. სწორედ ამ მჭვრეტელობისას მოპოვებული სულიერი გამოცდილება აძლევს ნაცარქექიას უნარს, იყოს იმდენად გამჭრიახი, მოქნილი და მოხერხებული, რომ დევის ბოროტი ძალა დაამარცხოს; რადგან, ღმერთის ნების გარეშე, სახარებისეული სწავლებით, ადამიანს თმის ერთი ღერიც კი არ ჩამოუვარდება, ზღაპრის ტექსტის კვლევისას დასტურდება მეზღაპრეს ჩანაფიქრი - ნაცარქექიას ღმერთი სწყალობს!

ზღაპრებში გაცხადებულია ის ყოფითი სიბრძნე, რასაც უნდა ფლობდეს ადამიანი, რათა გადარჩეს ამ სამყაროში. ფაქტია, რომ რამდენადაც ღია, კეთილი და მართალია პიროვნება, მით უფრო მოწყვლადია ის გარემომცველი სამყაროსათვის. ადამიანთა ჯგუფები, საკანონმდებლო თუ აღმასრულებელი პოზიციებიდან, ოდითგან ცდილობენ საზოგადოებაში წესრიგისა და სამართლის დამყარებას; თუმცა, ხშირად ეს უტოპიად რჩება. სამწუხაროდ, სიმართლე მხოლოდ ცარიელ სიმართლედ ფიქსირდება, როდესაც ის ღიად და პირდაპირაა მოწვდილი; ამას ქართული ანდაზაც ადასტურებს: „სიმართლის მთქმელ კაცს ცხენი შეკაზმული უნდა ჰყავდესო“. სწორედ ამიტომ, არსებობს შემოვლითი გზები, თუნდაც ცხოვრებისეული დიპლომატია დავარქვათ ან კიდევ, მოხერხება - იგივე ხერხი, რაც ძალიან მკაფიოდაა ასახული და წაქეზებული ზღაპრებში. ქართული ხალხური ზღაპრების უმრავლესობაში პროტაგონისტები სწორედ ამგვარად აღწევენ საწაღელს. მე შემეძლია, რამდენიმე მათგანზე გავამახვილო ყურადღება;

ერთ-ერთი მათგანია „ჭკვიანი ხელმწიფე და ღარიბი კაცი“. მოცემულ ზღაპარში, ღარიბი კაცი თავისი მოხერხებულობით ეწევა ბედს და ხელმწიფის წყალობას მიიღებს. ხარბ კარისკაცს, რომელიც ხელმწიფის ჰიპოტეტური წყალობის შუაზე გაყოფას სთხოვს ღარიბ კაცს და ამის სანაცვლოდ, ნებას რთავს ხელმწიფესთან შესვლისა, ის მოხერხებულობით უპირისპირდება; და ხელმწიფეს, წყალობის ნაცვლად, ორი სილის გარტყმას სთხოვს. შესაბამისად, „წყალობის“ ნახევარს „უნაწილებს“ კარისკაცს გამოსვლისას და ერთ კარგ ალიყურს აჭმევს. ხელმწიფე როდესაც იგებს ღარიბი კაცის მოხერხებულობას, კარისკაცს

დაითხოვს და მის ადგილზე ღარიბ კაცს ნიშნავს. ზღაპრის მორალი შემდეგშია: მკვახე უსამართლობას, რომელსაც სამართლიანობით ვერ დაუპირისპირდები, მოხერხებით უნდა აჯობო.

ჯადოსნურ ზღაპარში „სიკვდილი და ყაჩაღი“, ყაჩაღი ხრიკებით ცდილობს სიკვდილის მოტყუებას, და მიზანსაც აღწევს; შედის მასთან დიალოგში, თამაშის წესებს სთავაზობს და, შემდეგ, მოხერხებულობით უგებს ამ თამაშში. სიკვდილი ვერ ახერხებს მის წაყვანას, თუმცა, ზღაპრის ბოლოს, დაჩაჩანაკებული, სიცოცხლემოხერხებული ყაჩაღი თვითონ სთხოვს სიკვდილს სიცოცხლისგან გათავისუფლებას. ზღაპარში გადაწყვეტილია ეგზისტენციალური საკითხი, დინამიკასა და სიუჟეტს კი მოხერხებულობაზე დაფუძნებული დუეტი ქმნის - ყაჩაღისა და სიკვდილისა. ზღაპრის მორალი ამგვარია: ხერხით სიკვდილის მოტყუებაც კი შესაძლებელია; თუმცა, უკვდავება აუტანელი ხდება.

ძალიან საინტერესოა ზღაპარი „ბედის მამებარი“; მეზღაპრე ასე იწყებს თხრობას: „იყო და არა იყო რა, იყო ერთი უიღბლო კაცი. რა საქმისთვისაც არ უნდა მოეკიდა ხელი, ყველაფერი უკუღმა მისდიოდა“. ბედის სამებრად წასულ კაცს გზაზე ხან ვინ გადაეყრება და ხან ვინ, ყველა თავის გასაჭირზე უყვება და შემწეობასაც ითხოვენ იმ შემთხვევაში, თუ ეს კაცი ბედს ეწევა. ბევრი იარა თუ ცოტა იარა ზღაპრის პროტაგონისტმა, ბედი თავად გადაეყარა გზაზე. უკან მიმავალი, ყველას აძლევს სათავისო ინსტრუქციას, თუმცა, თავად ვერ ხვდება, რომ მისი ბედიც ამ მადლიერი პერსონაჟების წყალობით განისაზღვრება. მათ შეთავაზებაზე, დარჩეს და მიიღოს საზღაური, პასუხობს: არა, მეჩქარება, ჩემი ბედი მელოდებაო. კაცი ვერ ხედავს, ვერ აღიქვამს „თავს დატეხილ“ ბედს, რადგან ბედის მიება მისთვის მხოლოდ იდეაფიქსად ქცეულა, ცხოვრებისეული სიფხიზლე და მოხერხებულობა კი მას არ აქვს. მეზღაპრეს სულ არ ეცოდება ეს მოუხერხებელი კაცი და ბოლოს მგლის ლუკმად ხდის - მგელი ამბობს, „ამაზე უფრო დიდი და უჭკუო ვირი ამ ქვეყნად ალბათ მეორე არ მოინახებაო“, და პროტაგონისტს შეჭამს.

როდესაც მოხერხებულობას, მოქნილობასა და სიფხიზლეზე ვსაუბრობ, ვერ გამოვტოვებ ყველასათვის ძალიან ნაცნობ ქართულ ხალხურ ზღაპარს „ხუთკუნჭულა“. როდესაც ხუთკუნჭულა დევის ქალს გაურიგდება და ცოლად წაყვანას ჰპირდება, ქალი, პირველ რიგში, ერთ რამეს ავალეხს - ფხიზლად იყოს, არ დაეძინოს, რომ დევმა ის და მისი ძმები არ შეჭამოს! ზღაპარში პირდაპირი გაგებით სიფხიზლეზეა საუბარი, თუმცა, ცხადია, ესეც სიმბოლოა ცხოვრებისეული სიფხიზლის, სიფრთხილის და გაფაციცების. ხუთკუნჭულა მართლაც არ დაიძინებს და სიბრაზისაგან გააფთრებულ დევეს მოხერხებულობით თავის ბატებს, ძროხებს და ცხენებს დაახოცინებს, თვითონ და თავისი ძმები კი გაიქცევიან. „ხუთკუნჭულა, გამასწარ ხიდსაო“? - დაუძახა კბილების კრაჭუნით დევმა. - „გაგასწარ და თვალეზიც მოგთხარეო!“ - გამოსძახა ხუთკუნჭულამ. რომ არა მოხერხებულობა, რომელიც აძლევს ხუთკუნჭულას საშუალებას იმანიპულიროს დევით, ის ვერ დაამარცხებდა ამ ბოროტ ძალას და ვერც ცოცხალი გადარჩებოდა. ხოლო ეს სიტყვები - „გაგასწარ და თვალეზიც მოგთხარეო!“ - შესაძლებელია მოხერხებულობის ზღაპრისეულ სლოგანადაც კი წარმოვიდგინოთ.

ყურადღება მინდა გავამახვილო ქართულ ხალხურ ცხოველთა ზღაპარზე - „სამმტევანა ჭაბუკი“, სადაც მეზღაპრე გვიყვება ერთი ღარიბი ჭაბუკი მეწისქვილის შესახებ. მის ეზოში მხოლოდ ერთი ძირი ვაზი იდგა, რომელსაც სამად სამი მტევანი ყურძენი ება. მეწისქვილემ მტევნების ქვევრში ჩაწურვა განიზრახა. ცხადია ზღაპრული სიმბოლოს არსი - ეს ვაზი უბრალო ვაზი არ არის და მტევნებიც, შესაბამისად, განსაკუთრებულობით გამოირჩევიან. მოდის მელია და ხვეწნა-მუდართით სამივე მტევანს დასტყუებს მეწისქვილეს. თუმცა, ეს ხომ ზღაპარია და არც მელიაა ჩვეულებრივი - ისიც ზღაპრულია! მადლიერი მელია გადაწყვეტს,

„ბედს სწიოს“ კეთილი ვაჟი, და აქედან იწყება მისი ხრიკები ჭაბუკისთვის ბედნიერების მოსაპოვებლად. დავიწყოთ იქიდან, რომ ცხოველების შესახებ ასეთ ტექსტებს, შესაძლებელია, ეპოსიც ვუწოდოთ, როგორც პროფესორი ზურაბ კიკნაძე წერს. „თუმცა ისინი, ერთი შეხედვით, იგავ-არაკთა მონათესავე ჟანრია. იგავი თუ არაკი, ან თუნდაც, იგავ-არაკი, ნართაული თხრობაა: იგი მოგვითხრობს ცხოველებზე და მათ ურთიერთობაზე, მსმენელმა კი მათში ადამიანები და ადამიანთა ურთიერთობანი უნდა იგულისხმონ“. (კიკნაძე, 2007:92) მელია, თავისი ეშმაკობითა და მოქნილობით, იმდენს იზამს, რომ ღარიბ მეწისქვილეს ხელმწიფის ქალს შერთავს. ამ შემთხვევაში, მოხერხებულობა კეთილი მიზნის მისაღწევად გამოიყენება.

კიდევ ერთ ცხოველთა ზღაპარზე ვისაუბრებ, რომელიც ასევე კარგადაა ცნობილი ქართველებისთვის; ზღაპარს ჰქვია „დათვი და მელა“. არ მეგულება საქართველოში პატარა, ვინც არ იცის მელიის სიტყვები, რომლითაც თავის ნაშვილებ ბატკანს მიმართავდა:

„ბეკო, ბეკო, ბეე,
კარი გამიღე;
პირით ბალახი მომაქვს,
ძუძუებით - რძე“. (ხალხური, 2022:39)

მელიისა და ბატკნის იდილია მსუნაგმა დათვმა შენიშნა, და ბატკანი შეუჭამა მელიას. გაგულისებული მელია ხვდება, რომ ძლიერ დათვს პირდაპირი ბრძოლით ვერ მოერევა, ამიტომ ხერხს მიმართავს: დათვისთვის ჯერ მექორწილებს გაადრობინებს ტყავს, შემდეგ კი მოტყუებით გახურებული სახნის-საკვეთით დადაღავს, გოდორში ჩასვამს და კლდის თავიდან დააგორებს. ამ შემთხვევაში, მოხერხება შურისძიების იარაღია, რომლის გარეშეც ვერაფერს გახდებოდა გულმოკლული მელია.

მე შემიძლია უამრავი მაგალითი მოვიყვანო ქართული ხალხური ზღაპრებიდან, სადაც მოქნილობა, მოხერხებულობა, სიფხიზლე და მარიფათი დადებით კონტექსტში განიხილება. მეტიც, ეს თვისებები უზრუნველყოფენ ზღაპრის გმირების გამარჯვებას, გადარჩენას, საწადელის მოპოვებას, მადლიერების გამოხატვას და შურისძიებას. ანდაზის - „ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებსა“ - მთავარი საზრისი ზღაპრების გმირების საბაზისო ქცევების ერთ-ერთი უმთავრესი მამომრავებელი მექანიზმია. ხალხური სიბრძნე მოქნილობასა და მოხერხებულობას ზღაპრების გმირების თვისებებში მნიშვნელოვან უნარებად გვაწვდის. ვინ, თუ არა ხალხმა, ემპირიულ ხდომილებებზე დაყრდნობით, ძალიან კარგად იცის, რომ წუთისოფელი ცრუა, ყალბია ადამიანთა ურთიერთობების მოდელი და ამ ტყუილის სამყაროში შიშველი სიმრთლე, ხშირად, დაჩაგრულია, მარგინალიზებული და მასხარად აგდებული. სწორედ ამიტომ, სწორი ტაქტიკა, გამჭრიახობა და „ხერხი“ აუცილებლად სჭირდება ზღაპრის პერსონაჟსა და რიგით მოკვდავსაც, რათა ერთმა თავისი ზღაპრულობა, მეორემ კი - ადამიანად ყოფნა შეინარჩუნოს. „იყო და არა იყო რა“ ხომ სხვა არაფერია, თუ არა სინამდვილისა და ფიქციის სიმბიოზი, ყოფნის ამაოება და ყოფნის არყოფნა, ჩვენი საინტერესო და რთული ცხოვრების ერთწინადადებიანი მოდელი, სადაც ჩატეულია დიდი სიბრძნე. მეზღაპრე ასე ასრულებს ზღაპარს და მის ზღურბლს იქით გადაგვაბიჯებინებს:

„ჭირი იქა, ლხინი - აქა,
ქატო იქა, ფქვილი - აქა“.

აქ ჩვენ ვართ - ლხინისა და ფქვილის მოსურნენი, ამ აწმყოში მყოფნი და ჯერ-ჯერობით მაინც „ხერხი“ გვჭირდება გასამარჯვებლად, რომ დევებს ლალად გავძახოთ: „გაგასწარ და თვალებიც მოგთხარეო“!

ლიტერატურა:

კაკაბაძე გ. (2008): „სიცრუე და ორპირობა“... საზოგადოებრივ-ლიტერატურული ჟურნალი „არილი“.

<http://arilimag.ge/%E1%83%92%E1%83%98%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%92%E1%83%98-%E1%83%99%E1%83%90%E1%83%99%E1%83%90%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%AB%E1%83%94-4/>

კიკნაძე ზ. (2007): ქართული ფოლკლორი. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი

კიკნაძე ზ. (2016): ნაცარქექიას აპოლოგია. ინტერნეტ-რესურსი - მატიაწე.

<https://matiane.wordpress.com/2016/11/11/zurab-kiknadze-apology-of-natsarkekia/>

მათეს სახარება. თავი მეექვსე. (1993): ახალი აღთქმა და ფსალმუნები. გადამუშავებული გამოცემა.

ბიბლიის თარგმნის ინსტიტუტი. სტოკჰოლმი

ხალხური. (2022): იყო და არა იყო რა. ქართული ხალხური ზღაპრები. ბაკურ სულაკაურის

გამომცემლობა. თბილისი

Reception of the proverb – “Wittiness defeats strength, if a man has it” – in certain Georgian folktales

Gogishvili Nino

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Abstract

In its essence, fairytale, is universal throughout the folklore of the peoples of the world. In it are concentrated people's wisdom, experience, existential knowledge and human empirical ambition to be compatible with life. In fairytales are collected those models and traditions of behavior, that are the achievements of people as of a society "owning" unique wisdom. A fairytale teller never speaks from a subjective point of view, he is the "trumpet" of the people, therefore, claiming to speak the objective truth.

The proverb - “Wittiness defeats strength, if a man has it” - is declared in many Georgian folktales. Instead of having and using great physical strength a folktale protagonist, often neutralizes the antagonist with wit and acumen. The main character often confronts the rough magical or physical power of negative characters of a fairytale with "cunningness" and comes out victorious.

Fairytales show the existential wisdom that a person must possess in order to survive in this world. It is a fact that the more open, kind and honest a person is, the more vulnerable he is to the surrounding world. That is why, a storyteller says that flexibility and wittiness are one of the essential qualities of a person. And the main sense of the proverb - “Wittiness defeats strength, if a man has it” - is one of the main driving mechanisms of the basic behaviors of fairytales' characters.

I can cite numerous examples from Georgian folktales, where flexibility, wittiness, vigilance and cunningness are discussed in a positive context. Moreover, these qualities ensure the victory, survival, livelihood, gratitude and revenge of fairytale characters.

The research method of this paper is hermeneutics and comparative analysis of the text. The following Georgian folktales are used as the main research materials: *Natsarkekia*, *Khutkunchula*, *A Lad with Three Hands*, *Death and the Robber*, *The Bear and the Fox*, *The Fate Searcher*.

Keywords: fairytale, folklore, Natsarkekia, reception, proverb

